

İSKENDER PALA'NIN OD ADLI ROMANINDA FOLKLOR UNSURLARI

Sezen GÖNENÇ*

Özet

Halkın ortak duygu ve düşüncelerini ifade eden hemen hemen her şey, halk biliminin konusuna girer. Halk bilimine konu olan bu unsurların edebiyatın çeşitli türlerinde de kullanıldığı görülür. Bunlardan bir tanesi de romanlardır.

İskender Pala'nın son romanlarından biri olan Od Yunus Emre'nin hayat hikâyesini farklı bir bakış açısıyla ele alır. Od Yunus Emre'nin hayat hikâyesini anlatırken bir yandan da o dönemde yaşayan halkın hayatına dair birçok unsuru gözler önüne sermektedir. Bu unsurlar belirtilirken folklor unsurlarından da yararlanıldığı gözlemlenir. Türkü, ağıt, destan, halk hikâyesi, efsane, atasözleri, deyimler, halk hekimliği gibi birçok halk bilimi öğelerine yer verilir. Çalışmamızda İskender Pala'nın Od adlı eserinde kullanılan folklor unsurları tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Halk bilimi, Folklor, Ağıt*

ELEMENTS OF FOLKLORE IN THE NOVEL *OD* BY ISKENDER PALA

Abstract

Almost everything that expresses emotions and thoughts of people are studied within the scope of folklore. These factors which have been topics of folklore are also used in various types of literature. Novel is one of them.

Among the most recent novels of Iskender Pala, *Od* approaches to the life story of Yunus Emre from a different perspective. While narrating the story of Yunus Emre's life, it also projects many elements of the ways of life of the people in that period. It is observed that folklore elements have been used when these elements are described. Many folklore elements such as folk song, lament, epic, folk tale, legend, proverbs, idioms, and folk medicine have been used. This study attempts to find out folklore elements used in the novel *Od* by Iskender Pala

Key Words: *Folklore, Folk song, Lament*

* Sezen Gönenç, Fatih Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Öğrencisi, sezngonenc@hotmail.com.tr.

Giriş

Halk, herhangi bir unsuru paylaşan bunları beraberce yaşayan topluluktur. Halk bir arada yaşam mücadelesi verirken sözlü ve yazılı, maddî ve manevî birtakım zenginlikler meydana getirir. Ortak bir gelenek, örf ve âdet içerisinde var olan bu kültür zenginlikleri de nesilden nesile, kuşaktan kuşağa aktararak korunmuş olur. Halk kültürünü oluşturan bu toplulukla ilgili çeşitli tanımlar yapılmıştır. “Günümüzde halk terimi, en azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder.”(Artun, 2010: 3) Bir topluluğun halk olabilmesi için herhangi bir ortak unsur olması yeterlidir. “Halk, sadece bir insan grubu olmaktan öte bir kültür taşıyıcısıdır. Sözü edilen kültüre oyunuyla, müziğiyle, gelenek ve göreneğiyle toplumun tüm kesimlerinde var olan bir kimlik konumundaki ortak yaşantıdır. Bu ortak yaşantı halkbilim çerçevesinde incelenir.” (Yardımcı, 2009:1) Halkın ortak duygu ve düşüncesinden oluşan ürünler halk bilim tarafından ele alınmaktadır.

“Halk bilimi hem bir beşeri bilim ve hem de bir sosyal bilimdir.” (Çobanoğlu, 2005: 18) Halk bilimi veya folklor halkın meydana getirdiği bu çok çeşitli unsurları incelemektedir. “ Halk bilimi oldukça genç bir bilimdir. Batı ülkelerinde 1846’dan bu yana İngilizce ‘folk (halk)’ ‘lore(bilim)’ kelimelerinden meydana gelmiş olan folklore deyiimiyle, o tarihten önce bir bilim konusu sayılmayan; ya da başka bilimlerin alanı içinde kalan birtakım olguları, kendine özgü yöntemlerle incelemeyi üzerine alan bağımsız bir bilim olarak tanınmaya başladı.” (Boratav,1982: 5) Kültür taşıyıcısı olan halkın bu ortak yaşantısı folklor unsurları olarak da değerlendirilir. “Folklor ‘halkı öğrenmek’ demektir; ağızdan çıkan kelimelerle ve becerilerle aktarılan bütün bilgileri örneğin, taklit veya örnekleme ile öğrenilen diğer teknikler ile bu becerilerin ürünlerini kapsar. Folklor, halk edebiyatı olarak adlandırılan ama sözlü sanat olarak tanımlanması daha bu sözlü ifade biçimlerinden başka halk sanatı, halk işleri, halk gereçleri, halk kıyafetleri, halk gelenekleri, halk inanışları, halk tıbbı, halk yemekleri, halk müziği, halk oyunu, halk eğlenceleri, halk jestleri ve halk konuşmalarını kapsamaktadır.” (Artun; Naklen (Bascom,2004,S.63: 86-91), 2010:2) “Halkın geleneğe bağlı maddî ve manevî kültürünü kendine özgü metotlarla derleyen, araştıran, sınıflandıran, çözümleyen ve halk kültürü üzerinde değerlendirmeler yapan bir bilimdir. Folklor dendiği zaman, bilimin yanında halk kültürü malzemesi de anlaşılmalıdır. Ülkemizde folklor teriminin halk oyunları, halk müziği karşılığında kullanılması alışkanlığı, folklorun tanınmasıyla yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır.” (Tan, 1997: 5) Folklor eskiden sadece halk oyunu olarak bilinirdi; ancak sonradan folklorun içerisinde yer alan önemli bir unsur olduğu anlaşılmaktadır.

Edebiyatın her alanında folklor unsurları kullanılmaktadır. Günümüzün çok önemli bilim adamlarından ve yazarlarından olan İskender Pala da “Od” adlı romanında birtakım folklorik unsurlar kullanılmaktadır. Bu çalışmada İskender

Pala'nın "Od" adlı romanında tespit edilen folklor unsurları gösterilmeye gayret edilmiştir.

OD

İskender Pala'nın son dönemde çıkardığı romanlarından bir tanesidir. İskender Pala bu romanında Yunus Emre'nin hayatını Molla Kasım, Yunus Emre'nin oğlu ve Yunus Emre'nin kendisi gibi birkaç kişinin ağzından değişik bir şekilde anlatmıştır.

Romanın, giriş bölümü Molla Kasım ile başlar. Birinci bölüme "İbrahim" başlığı altında romanda asıl konuya geçilir. Yunus kendi halinde Anadolu köylüsü iken hayatı "çekik gözlerin" saldırısına uğrayıp yağmalanmasıyla alt üst olur. Hayata karısı ve diğer oğlu sayesinde tutunur. Karısı, hayatta kalan tek oğlu ve saldırıdan kurtulan köylülerle yollara düşer ve daha güvenli olduğuna inandığı topraklarda kendine bir yurt kurmaya çalışır. Fakirlik ve yoksulluk tekrar baş gösterir. O da bir avuç buğday için "Aslanlı Hünkâr denilen Hacı Bektaş'ın yanına gider. Bu sırada çekik gözler bu köye de saldırmışlardır. Bu seferki saldırıda da çok sevdiği karısı "Sitarem" dediği Elif'i kaybeder. Bu günden sonra Yunus oğlunu Satı Nine'ye bırakır ve sonra tekrar geldiğinde onu bulamaz. Çünkü oğlu saldırı sonrasında kaçırılmıştır.

Yunus Emre'nin öyküsü asıl Aslanlı Hünkâr denilen Hacı Bektaş'ın yanına gitmesiyle başlar. Yunus Emre Hacı Bektaş'ın kapısına ilk varıp Hacı Bektaş'tan buğday istemesi karşılığında Hacı Bektaş Yunus'a "buğday" yerine "hikmet" vermeyi önerir. Ama o önce geride bıraktığı ailesi ve köylüsü aç olduğu için bu teklifi kabul etmez. Daha sonra Yunus hem kaybettiği oğlunu hem de reddettiği "hikmet"i bulmak için Hacı Bektaş'ın kapısından döner. Tapduk Emre'nin dergâhında kapılanır. Yıllarca odun ve su taşır. Romanda Yunus'un manevî yolculuğu anlatılırken bir yandan da oğlunun durumu da dile getirilir. Çocukluğu bir cellâdın yanında geçen oğlu babası Yunus'u suçlar. Büyüdüğünde o da duygu ve düşüncede kendisini büyüten bir cellât gibi olmuştur. Babasından ayrı geçen yıllarda babasını hem suçlar hem de onu bir gün görme arzusuyla yaşar.

Yunus, oğlunu bulmak ümidiyle tekrar yollara düşer. Yolda iki abdalla yolu kesişir. Bu iki abdal aç oldukları için dua ederler ve bu şekilde yemek yerler. Daha sonra da adını bilmedikleri dervişten dua etmesini isterler. Yunus'un dua etmesinden sonra ortaya çok muazzam sofralar kurulur. Diğer abdallar nasıl dua ettiğini sorar. Mütevazı Yunus cevap veremez. Yunus da onlara aynı soruyu sorar ve onlardan şu cevabı alır: "Biz, Tapduk Emre'nin kapısında yıllar yılı odun taşıyan bir Yunus vardır, onun hürmetine diye dua eder, isteriz. Çok şükür her gün bize nimet gelir!" (Pala, 2012: 216) Yunus Emre'nin yaşadığı en önemli olaylardan biri de Mevlâna ile karşılaşmasıdır. Romanda Mevlâna ile olan konuşmasına yer verilir.

Romanda Yunus Emre ile dolaylı bağlantısı olan Alamut Fedailerinden, oğlunu küçüklüğünden itibaren alıp yetiştiren Samuel'den de bahsedilir. Romanın

sonlarına doğru Yunus hasretini çektiği oğluna kavuşur. Ancak oğlu dinden uzak, Allah inancı zayıf biri olarak çıkar karşısına. Önceleri babasını reddeder; ama babasının himmet ve kerametiyle doğru yolu bulur. Yunus Emre oğluna kavuşabilmek için gözlerinden olmuştur. “Bizim Yunus o sırada gözlerini yakan reçinenin acısıyla kıvranıyormuş, ama yine de ömrünün en mutlu anını yaşadığını farkındaymış. Bazı dervişler, ‘O gün Yunus Hazretleri oğlunu hiç kaybetmemek için gözlerini tamamen kaybetti!’ diyorlar.”(Pala, 2012: 355) Roman Molla Kasım ile başlar, yine Molla Kasım bölümüyle biter. Burada Yunus’un şiiri niçin yazdığı şu sözlerle ifade edilmiştir: “O bir şiir demiş olmak için şiir demiyordu; o bir kalbe girmek için şiir diyordu. Onun şiiri sanatı için değil imanı içindi. Onun şiiri insan için, sevgi için, hoşgörü için, insanlık için. İrşadın yolunu şiirde bulmuş, şiir bütün sözlerden uzun yaşadığı için nasihatlerini şiir biçiminde söylemişti.” (Pala, 2012: 359) sözleriyle roman son bulur.

HALK EDEBİYATI UNSURLARI

Anonim Halk Edebiyatı

1.Manzum Olanlar

1.1.Türkü

Anonim halk şiirinin önemli ürünlerinden biridir. Türküler bir milletin duygu ve düşüncelerine tercüman olan şiirlerdir. “Türkülerin konuları özel olduğu halde herkes türkülerde kendinden bir parça bulur. Çünkü orada dile getirilen duygular ortaktır. Türküler hemen hemen hepimizden bir parça taşır, bizi derinden etkiler. Türkülerin hikâyesi genellikle çok aktarılmaz. Çoğunlukla anlamdan hareketle tahmin edilir. Gerçekte her türkünün bir hikâyesi vardır. Esasen Türk’ün topyekûn macerası türkülerde gizlidir. Türk insanı içini türkülere dökmüştür. Türkülerle ağıtını yakmış, hasretini türkülerle dile getirmiştir.” (Özcan 2004: 23) Halk edebiyatı ürünleri arasında yer alan türkü ile ilgili olarak romanda yer alan bölümde “türkü” kavramı isim olarak geçmektedir.

“Türküler her zaman ağzına çok yakıştırdı ama bir ağıdı bu derce yanık okuyacağını tahmin edemezdim. ”(Pala, 2012: 44) “Nereden öğrenmiş, kimden duymuşsa, hiç duymadığım, değişik bir türküydü.” (Pala, 2012: 316) Romanda ayrıca bir türkü örneğine de yer verilmiştir. “Çoban bu sefer yanık bir türkü okudu. Üstelik gözümün içine bakarak ve sorar gibi:

Dertli ne ağlayıp gezersin burada
Ağlatırsa Mevlâ'm yine güldürür
Nice âşık kondu göçtü buradan
Ağlatırsa Mevlâ'm yine güldürür” (Pala, 2012: 312)

İskender Pala; türküye kavram olarak yer vermiştir. Ayrıca romanda insanların duygularını, yaşadıkları sıkıntıları aktarmada da bir türkü örneği de yer almaktadır.

1.2.Ağıt

Ölen kişilerin ardından söylenen şiirlerdir. “İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere Batı Türkçesi’nde genellikle ‘ağıt’ adı verilir.”(Elçin 2000:290) Romanda geçen bir ağıt örneği şöyledir:

“Haaak, dooost!..” diye başlayıp “Aman, aaah, aman!..” diye tegannisi uzayan bir çığlık:

Eğer sorarsan halimden

Bir cansız ölüyüm şimdi

Söylenen bir ağıttı ama gözlerimizden dökülenler sevincin gözyaşları oldu.” (Pala, 2012: 44)

“İbrahim’i kurban ettim.

Divane deliyim şimdi.” (Pala, 2012: 44)

Evladını kaybeden bir annenin yürek dağlayan acısı bir ağıt ile dile getirilmektedir.

2. Mensur Olanlar

2.1. Masal ve Masal Motifleri

Halkın zengin muhayyilesiyle oluşmuş önemli anonim halk edebiyatı ürünlerindedir. “Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayların masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.” (Sakaoğlu 1999: 2) İskender Pala; masal motiflerinden bazılarını romanda yer vermektedir. “Sanki Kaf Dağı’ndan Anadolu bozkırlarına tenezzül etmiş bir Simurg, Allah’ın bir zaman için yeryüzüne koyduğu bir ayna idi. O, bu yurtların gözbebeği idi. Ve elbette gözbebekleri her şeyi görür ama kendisini göremez.” (Pala, 2012: 11) “Ta ki Ucasar’a gelip güzeller güzeli bir peri kızına tutulmasıya kadar!..” (Pala, 2012: 38)“Ey Zümrüanka, Kaf Dağı’ndan dön aramıza!..” (Pala, 2012: 127) bu motifler ile anlatım daha da zenginleştiği görülür.

Romanda masal, terim olarak da kullanılmaktadır. “Temür Alp anlatırken annemi hatırlardım. Onun destan dediği Danişmentname’yi bir masal gibi başımı okşayarak fısıldayışları geldi gözümün önüne. ‘Yunus’um büyüyecek, küffarı yenecek, Melik Gazi olacak,’ deyişi çınladı kulaklarımda.” (Pala, 2012: 29) “Satı Nine çok masallar bilir, üstelik de masallarının sonunda âşıkları hep kavuştururdu.” (Pala, 2012: 35) “Bir Çerkes masalı bilirim ben, sonunda gözyaşı olan bir masal. Bir masal ki...”(Pala, 2012: 291) “Zahir Baba ninemden, onun oğlu Kaysar Alp’e anlattığı masallardan, Türkleri Ergenekon vadilerinden çıkararak

bozkurttan da bahsettim.” (Pala, 2012: 293) İskender Pala romanda tam bir masal metnine yer vermese de anonim halk edebiyatının en önemli ürünlerinden olan masala ve masal motiflerine hem benzetme amaçlı hem de terim amaçlı yer vermektedir.

2.2. Destan

Destan, sözlü kültürün zenginliğiyle meydana gelen bir toplumun millî ve tarihî şuurunu yansıtan en önemli türlerdendir. “Destan; bir boy, ulus veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim mahsulle, zaman ve mekân içinde cemiyetin iradesini ellerinde tutan ‘Kahraman-Bilge’ şahsiyetlerin menkabevi ve hakikî hayatları etrafında teşekkül etmiş uzun, didaktik hikâyelerdir.”(Elçin 2000: 72) Romanda destan metnine rastlanmamaktadır. Sadece destan ismi geçmesi ve de bir destana telmih yapılması sebebiyle örnek ifadeler yer verilmiştir.

“Gel gör ki Saltuknameler, Danişmentnameler çocuklarımıza anlattığımız durduğumuz birer dstandan ibaret şimdi.” (Pala, 2012: 29) “Zahir Baba ninemden, onun oğlu Kaysar Alp’e anlattığı masallardan, Türkleri Ergenekon vadilerinden çıkararak bozkurttan da bahsettim.” (Pala, 2012: 293) Bu ifadelerden Ergenekon Destanına telmih yapıldığı anlaşılmaktadır.

2.3. Halk Hikâyesi

Halk hikâyeleri önemli halk anlatılarıdır. “Arapçada başlangıçta kıssa ve rivayet olarak düşünülen, sonraları ise eğlendirmek amacıyla ‘taklit’ anlamında kullanılan hikâye sözü, gerçek ve hayali birtakım vakaların, maceraların özel bir üslupla sözle nakledilmesi ve tekrarı demektir.”(Güzel vd. 2008: 220) Eserde halk hikâyelerinin isimleri verilmektedir. “Kaç Mecnun Leyla’yı, hangi Ferhat Şirin’i böyle beklemenin tereddüdü yaşamıştı?” (Pala, 2012: 238) “ ‘Sizin ailenizde hikâyeyi erkekler yazar, kadınlar çocuklarına anlatırdı Yunus ahi’ dedi” (Pala, 2012: 238) Yaşanan olayların bir hikâye gibi anlatıldığına da değinilmektedir.

2.4. Tevatür-Efsane

Halkın zengin muhayyilesinden aktararak günümüze gelen halk anlatılarıdır. “Efsane gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan hikâyedir.”(Kaya 2007: 302)

Romanda tevatür şeklinde ele alınmaktadır. Ünlü mutasavvıf olan Hacı Bektaş hakkında anlatılanlar tevatür diye geçmekte; ama bir efsane özelliği göstermektedir

“Hakkında sayısız tevatür vardı. Denildiğine göre Hacı Bektaş alp erenlerinden imiş. Bizim yurtlara göçmüş. Niyeti İhlara yöresindeki Hıristiyan merkeziyle mücadele iken kader sevk etmiş, Sineson’da bir kadıncığın ikramına hürmeten çakılıp kalmış. Orada bir pınar başında karşılaşmışlar Kutlu Melek

Hatun ile Aslanlı Hünkâr kendi halince fokurdayan pınara bakmış, bakmış, sonra eliyle işaret edip ‘Ak pınar!’ demiş. Pınar daha kuvvetle akar olmuş. Meğer Aslanlı Hünkâr orada akan suyu ta Horasan’dan çeke çeke getirmiş de başını buraya bağlayıvermiş. Karahöyük, Akpınar suyuna doyunca Sulucakarahöyük denip mamur bir yurda dönmüş. Hünkârın kurduğu dergâh da gitgide büyümüş, büyümüş, herkesi etrafına toplamış. Diğer dergâhlardan ayrı ayrı olarak ahilere destek vermiş, çalışır adamlar için ekmek kapısı haline gelmiş. Oraya varan herkes dergâhı baba ocağı biliyor, Hünkâr’ın ilk müridi Kutlu Melek’e Hatuncuk diyor. Arkadaşlarım, ‘Akpınar’a varan da doyuyor, oradan yola çıkan da!’ diyorlardı. Molla Hüdevendîgâr Konya’da ne ise, Aslanlı Hacı Bektaş Hünkâr da Kırşehir’de o imiş.” (Pala, 2012: 49) “ ‘Çocuk Eşkîya’ diye bilinen Samuel Çetesi’nin yaptıkları tevatür gibi her yanda anlatılıyordu.” (Pala, 2012: 308) Romanında efsane, terim olarak da yer almaktadır. “Hele de babasının yaptıkları halk arasında efsane gibi anlatılıyorsa” (Pala, 2012: 58) Halk arasında herhangi bir olayı ya da kişinin hakkında anlatılanlar efsane terimi ile karşılanmaktadır.

2.5. Evliya Menkabeleri

Ünlü bir evliya ya da din büyüğü hakkında anlatılan hikâyelerdir. “Menakıp, kelime manasıyla övünülecek iş, hareket ve meziyetlerdir. Menakıb, ıstılâhî manada; din büyüklerinin izhar ettikleri kerametleri anlatan küçük hikâyelerdir. Menakıb-nâme; tarikat kurucularının, mezhep imamlarının, diğer mühim dini ve milli kahraman şahsiyetlerin biyografilerini, kerametlerini, olağanüstü hallerini anlatabilme isteği ile yazılan manzum ve mensur eserlerdir.” (Güzel, 2006: 676) Romanda önemli evliyaların isimleri etrafında anlatılan menkıbelerden de bahsedilmektedir.

“Bazen, Sarı Saltuk Efendimiz’in veya Ahi Evran’ın menakıbı anlatılır, bazen Battal Gazi, Hazret-i Ali Cenkleri veya Danişment Gazi hikâyeleri okunurdu.” (Pala, 2012: 139) “Erenler zincirinde Kırşehir’de Ahi Evran’dan sonra köyümüzde en ziyade adı anılan şeyhi Aslanlı Hacı Bektaş. Adını söyleyenler, sonuna bir de ‘Veli’ lakabını ilave ediyor ve buna da inanıyorlardı. Dergâhında beslediği aslan ile ceylanı görenler; huzurunda bir ceylan ile bir aslanın barış içinde yaşadığını her yerde anlatıyorlarmış. ‘Aslanlı Hünkâr’ denilmesi bundanmış. Bozkır insanın en muhtaç olduğu şeye, barışa o çoktan hükmediyor. Yanına dönen her kiminle karşılaşsam kerametlerini anlatıyor, herkesin kurtuluş için o kapıya başvurması gerektiğini yayıyorlardı.” (Pala, 2012: 66-67) Eserde anlatılan menkıbelerde o kişilerin kerametlerinden bahsedilmektedir. Ayrıca bu kerametlere de halkın inandığı da görülmektedir.

2.6. Kalıplaşmış İfadeler

2.6.1. Atasözleri

Söyleyeni belli olmayan ya da unutulmuş tecrübeler, deneyimlere dayanan ve halk üzerinde yaptırımı olan sözlerdir. “Atasözleri, uzun bir deneme sürecinde genellemelere ulaşan, düşünce ve öğüt içerikli, genel kabul görmüş kalıplaşmış kısa cümleciklerdir (Püsküllüoğlu, 2004: 7) Romanda atasözlerine fazla rastlanılmamaktadır.

Romanda yer verilen atasözleri: “Abdala Malum Olmak (Pala, 2012: 208), Arayan Bulur (Pala, 2012: 275) Boşa Kodum Dolmadı, Doluya Kodum Almadı (Pala, 2012: 96), Kör istedi bir göz, Allah verdi iki göz. (Pala, 2012: 204), Yolcu yolunda gerek (Pala, 2012: 322) Ya Devlet Başa Ya Kuzgun Leşe (Pala, 2012: 208)” şeklindedir. İskender Pala, romanda bir ifadeyi daha güçlü kılmak ve yaşanılanları özetlemek için atasözlerini kullandığı görülür.

2.6.2. Deyimler

Kültür aktarımına yardımcı en önemli halk edebiyatı ürünlerindedir. “Deyimler ulusal damga taşıyan dil varlıklarıdır. Milletın söz üretme gücünden doğar. Her deyim hoş bir buluştur. Bir küçük söz dağarcığına koca bir anlam sığdırılmıştır. En uçucu kavramlar, en ince hayaller, en güzel benzetmeler, çeşit çeşit mecazlar ve söz ustalıkları mini mini bir deyimın yapı harçları arasında parlar.” (Özcan 2004: 23) İskender Pala'nın romanda deyimlerden fazlasıyla yararlandığı görülmektedir. Romanda yer alan deyimlerden bazıları şunlardır:

Ağzına Baktırmak (Pala, 2012: 71), Akıl Etmek (Pala 2012: 181), Ayağına Yüz Sürmek (Pala, 2012: 86), Bardağı Taşır (Pala, 2012: 314), Baş Koymak (Pala, 2012: 8) Boğaza Dizilmek (Pala 2012: 123), Can Atmak (Pala 2012: 131), Can Vermek (Pala 2012: 127), Canını Bağışlamak (Pala 2012: 242), Dem Vurmak (Pala, 2012: 358), Diken Üstünde Olmak (Pala, 2012: 314), Dört elle Sarılmak (Pala 2012: 239), Dünyanın Tadı Kalmamak (Pala, 2012: 91), El Almak (Pala 2012: 137), Eli Ayağına Dolaşmak (Pala 2012: 169-170), Feryat Etmek (Pala 2012: 304), Gına Getirmek (Pala, 2012: 346) Gönül Bağlamak (Pala 2012: 239), Göz Yummak (Pala 2012: 173), Haddini Bilmek (Pala 2012: 270), Hayrette Kalmak (Pala, 2012: 324), Helak Etmek (Pala, 2012: 346), İçine Atmak (Pala 2012: 241) Karın Doyurmak (Pala, 2012: 71), Kendini Bilmek (Pala 2012: 222), Kucak Açmak (Pala, 2012: 228), Murada Ermek (Pala, 2012: 116), Ocağına Düşmek (Pala, 2012: 193), Peşine Düşmek (Pala 2012: 241), Rast Getirmek (Pala, 2012: 158), Rüsva Etmek (Pala 2012: 191), Şüphe Etmek (Pala 2012: 179), Tadı Kalmamak (Pala, 2012: 91), Telkin Etmek (Pala 2012: 148) Türkü Yakmak (Pala, 2012: 316), Yersiz Yurtsuz Kalmak (Pala, 2012: 90) Yoldan Çıkmak (Pala, 2012: 110), Yüreğini Dağlamak (Pala 2012: 240), Zangır Zangır Titremek (Pala 2012: 264), Zembille İnme (Pala 2012: 150) Eserde tespit

edebildiğimiz kadarıyla yetmişten fazla deyim kullanılmaktadır. Bu durum, ifadeleri daha güçlü ve dikkat çekici kılmaktadır.

2.6.3.Dualar (Alkışlar)

İnsanların dinî inançları etrafında içlerinden geldiği gibi Allah'a el açıp yalvarmaları, Allah'tan yardım dilemeleridir. "Bu gün yaygın kullanımıyla dua olarak bilinen bu söz, Eski Türkçede alkış kelimesiyle karşılanmıştır. Alkış, aklamak "hayır duada bulunmak, beğenmek, övmek" fiilinden elde edilmiş bir isimdir." (Kaya 2007: 261) Romanda dua terimi sıkça kullanılmaktadır.

"Yemekten sonra dua ettik." (Pala, 2012: 17) "Allah'ım! Umut gönder bize, bu yabanda iki saat daha dayanacak umut gönder. Ya kanatlandırıp uçur bizi, ya kırılan ayaklarımızı geri ver!..." (Pala, 2012: 44) "Allah'ım ya bu rüyamı gerçek eyle ya da bu rüyadan beni hiç uyandırma!" diye dua ederdim. (Pala, 2012: 57) "Annem her gece yatarken Tanrı'ya dua etmemi söylemişti. 'O vardır ve Bir'dir. Seni sever, sen de O'nu sev!'" (Pala, 2012: 107) "Babacığım, neden beni bırakıp gittin?... Allah'ım, ey Allah'ım!.. Varsan, Bir'sen ve beni duyuyorsan ya onu bana getir, ya beni ona gönder." (Pala, 2012: 108)

İskender Pala, mezar taşlarına yazılan dualardan birine de örnek vermektedir. "Kara Burak da taşın Burada, Çekikgöz zulmünde can veren otuz üç masum masumlar yatar. Onlar Allah'ı tespih eden taneler; bu dahi onların imamesi Temür Alp Ata'dır. Rahmetten uzak düşmeyeler!" (Pala, 2012: 66) "Yok ağam tanımadım, ama her kim ise Allah diline açıklık, gönlüne zenginlik versin! Tuttuğu kulplar tutamak olsun; bastığı yerler basamak olsun!..." (Pala, 2012: 312) Dualar romanda sadece kişinin kendi akıbeti için değil de başkaları için de el açıp Allah'a yalvarmaları olarak da yer almaktadır. Çünkü İslâm inancına göre kişinin sadece kendisi için değil başkaları için de dua etmesi bilinen önemli unsurlardandır.

2.6.4.Ölçülü Sözler

Ölçülü sözler kafiyeli özlü sözlerden oluşmaktadır. "Genellikle beyit, üçlük, dörtlük halindeki bu şiir parçalarının şairleri unutulmuş anonim hale gelmişlerdir. Bu sebeple de Halk Edebiyatının, folklorun inceleme alanına girmişlerdir. Bir bölümü yazılı kaynaklara ölçülü söz, meşhur söz, manzum atasözü adlarıyla geçmişlerdir. Ölçülü fikra adını verenler dahi olmuştur.

Bir bölümü ticarethanelerde, taşıtlarda, evlerde, kahvelerde levha halinde asılıp kalmıştır. Bir bölümü ise henüz yazıya geçirilmemiş olup dilden dile dolaşmaktadır." (Tan,1985:7) Ölçülü sözler bu kitapta fazlasıyla kullanılmaktadır. Romanı zenginleştiren önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır. Ölçülü sözler romanda ilgili bölümde şu örneklerle yer almaktadır: "Sevgilinin gözünden akan bir damla, bir erkek için ya hazinedir, ya da hazineyle tartılır. Çaresizlik yollarınızı bağladıysa o damlayı görerseniz de iç acıtır, görmezden gelseniz de..."(Pala, 2012: 51) "Tıpkı Allah'ın kulu, kulun da Allah'ı sevmesi gibi zira ki

Allah kulunu sevmeseydi kul Allah'ı sevemezdi.” (Pala, 2012: 59) “Nefsine ağır geleni sakın kimseye tatbik etme!” (Pala, 2012: 61) “Bütün varlıklar Allah'tan, bütün harfler Eliften...”(Pala, 2012: 61) “Canın canı, sevenin cananı buradadır” (Pala, 2012: 62) “ ‘İnsan kendini bilmeli,’ diyor ve ‘Kendini bilen Rabbini bilir,’ diye de ilave ediyor. ‘Kendini bilen insan elbette kendini sever, kendini seven ise Tanrı'yı sever, Tanrı sevgisinin kapısı Ali'yi sevmektir,’ diyor. Sonra devam ediyor, ‘ Kapı âlidir, bu yüzden kapı eşiğine basılmaz.’ (Pala, 2012: 72) “Hacı Bektaş Hazretleri kapısına gelen herkese yolunu özetliyor, ‘Eline, diline, beline!..’ diyordu. “Sevgilisi olmayan biri, yaşadığını sansa da yürüyen ölüden ibarettir.” (Pala, 2012: 20) “Her ne ki arıyorsun; aradığın ancak sensin... İyinin de kötünün de fidanı sensin içinde büyür... Her meyvenin içi, kabuğunda yeğdir...”(Pala, 2012: 73)

Kapısına her bağlanana

Halka benzetmeye işin,

Süre gönülden teşvişin

Yüz bini birdir dervişin

Arada ağyar gerekmez” deniliyordu. (Pala, 2012: 74)

İskender Pala, romanın genelinde ölçülü söz niteliğinde olan ifadeleri kullandığı görülür. Bu ifadeler eserin daha etkileyici olmasını sağlamaktadır.

2.6.5.Nasihatler

Nasihatler, halkın arasında tecrübeli, iyiyi kötüyü vurgulayan en iyi şekilde ayırt edebilen ve doğru yolu gösteren kişilerin söylediği sözlerdir. Romanda bulunan nasihatlerden bazıları ilgili bölümde şu şekilde kullanılmaktadır: “Üşümekten ve aklıktan uyku gözlerimi bürüdüğü sırada nasihate başladı. Meğer âdetleri imiş, her akşam olduğunda biri diğerine bir konuda nasihat edermiş: ‘Madde âlemin dört temeli nefislerimizin dört derecesidir. Bütün kötülüklerin kaynağı nefis-i levvame havaya, iyi ile kötüyü ayırmamızı sağlayan nefis-i mülhime suya ve bizi kötülüklerden arındıran nefis-i mutmainnemiz toprağa benzer...’ (Pala, 2012: 210) “Ah benim delikanlı evladım, ah benim gönlü daracık yığidim. Çehreni tebessüme alıştır, hoşuna gitmese de katlanırken sadaka verircesine gülümse. Yoksa derviş olamazsın. Bağrında baş gerek evladım, gözün dolu yaş gerek. Dövene elsiz, sövene dilsiz kadar gönülsüz gerek evladım! Azıcık gülümsesen ne olur?” (Pala, 2012: 329) Romanda özellikle Yunus Emre'nin oğluna verdiği öğütler göze çarpmaktadır. Ayrıca romanda genel anlamda nasihatın önemi de vurgulanmaktadır.

2.6.6.Seslenmeler –Hitaplar

Çeşitli şekilde günlük hayatta karşımıza çıkmaktadır. Söyleyişe bir ahenk katmaktadır. Seslenmeler – hitaplar romanda şu şekilde yer almaktadır: “Hü...

Hû!..' biterse "Ya Hay...Ya Hû!.." o da bitince yine Hay, yine Hû... Kime seslenecek olsalar 'Hu!..' , kime bir iş emredilse, 'Hay Hay!..' Duvarda bir yazı vardı. Sordum, 'Hay'dan gelen Hû'ya gider," diyormuş. "Zaten terk edilmiş bir bahçe derviş baba!" (Pala, 2012: 17) "Sık sık 'Edeb ya hû' hitabıyla sesleniyordu "Ya Seydi!" (Pala, 2012: 153) "Bre oğul deli misin sen!" (Pala, 2012: 158) "Ey Allah'ın güzel kulu!" (Pala, 2012: 161) Romanda kullanılan hitap sözleri ifadelerle bir vurgu bir duygu kazanmaktadır. İnsanların duygu ve düşüncelerini yansıtmaları açısından da önemlidir.

2.6.7.Lakaplar

İnsanların yaşayışlarından, bir takım hareketlerinden, fiziksel özelliklerinden veyahut da herhangi bir nedenden dolayı verilen ve isimlerinin yanlarına eklenen tanıtıcı sözlerdir.

Molla Kasım: "Adım Kasım. Talebelik yıllarımdan lakabımla bana Molla Kasım derler." (Pala, 2012: 1) "Hacı Bektaş: Sulucakarahöyükü Aslanlı Hünkâr Hacı Bektaş var tabii." (Pala, 2012: 8)"Dergâhında beslediği aslan ile ceylanı görenler; huzurunda bir ceylan ile bir aslanın barış içinde yaşadığını her yerde anlatıyorlarmış. 'Aslanlı Hünkâr' denilmesi bundanmış." (Pala, 2012: 66-67) "Sitare birdenbire bana baktı. Elif onun gerçek adıydı." (Pala, 2012: 41)"Haçlı kâfirinin mancınık ile attıklarını meğer bu Çekikgöz, genişten geniş bambu borularının içine koyup atarmış." (Pala, 2012: 25) "Komşumuzun kızı Benli Pervaneyi sevdiğini bana söylemiş, aralarında yalnızca beni sırdaş etmişlerdi." (Pala, 2012: 47)"Oraya varan herkes dergâhı baba ocağı biliyor, Hünkâr'ın ilk müridi Kutlu Melek'e Hatuncuk diyormuş" (Pala, 2012: 49)"Erenler zincirinde Kırşehir'de Ahi Evran'dan sonra köyümüzde en ziyade adı anılan şeyhti Aslanlı Hacı Bektaş. Adını söyleyenler, sonuna bir de 'Veli' lakabını ilave ediyor ve buna da inanıyorlardı." (Pala, 2012: 66) "Dediğine göre dedem Taybuga, oğlu Kaysar Alp henüz beş yaşında iken, yiğit bir delikanlı olsun diye bir kurt inine bırakıp üç gün kurt yavrularıyla birlikte kalmasına göz yummuş. Bunu duyduğum vakit babama herkesin neden Kurtoğlu dediğini anladım." (Pala, 2012: 337) Pala, romanda kişilere neden bu isimlerin verildiğini anlatarak lakapların önemine değinmektedir.

3. Tekke Edebiyatı

Dinî ve tasavvufî düşünceler etrafında oluşturulmuş bir edebiyat olan Tekke edebiyatı halk edebiyatında etkisini fazlasıyla göstermektedir.

"Tekke edebiyatı geleneksel Türk halk edebiyatının önemli dallarından birisidir. Tekke edebiyatı şairleri günlük hayatlarını gelenekleri içerisinde sürdüren coşkulu ve güçlü halk şairleridirler. Bu şairler eserlerine dinî motifler katarak Allah ve insan sevgisini, coşkuyu ve birlik beraberliği ön planda tutmuşlardır. Bu edebiyata mensup olanların asıl amacı sanat yapmak değil, dinî ve tasavvufî düşünceleri yaymaktır. Şairler, mensup olduğu tarikatın esaslarını

yaymakta şiiri bir araç olarak kullanırlar. Bu edebiyatın konusu Allah aşkı ve Vahdet-i Vücut düşüncesidir.”(Cabur, 2006: 180) Eser, Yunus Emre’den bahseden bir roman olduğu için Yunus Emre’nin şiirlerine sıkça yer verilmektedir. “Yunus Emre, Anadolu’da dini tasavvufi Türk edebiyatının kurucusudur.” (Güzel, 2006: 316) Tekke edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Yunus Emre romanın odak noktasıdır. Romanda Tekke edebiyatının temel yerleri olan medreselerden ve tekkelerden de bahsedilmektedir. Ayrıca tasavvufi isimlere de yer verilmektedir

“Her yanda ışıl ışıl medreseler, tekkeler kurulurdu. Şehirlerin maddi yapıları harap olurken manevi temelleri imara durdu. Fahreddin Razî yolundan yürüyen Umrenli Kadı Sirâceddin ile Epherli feylesof Esirüddin Arabî’nin Anadolu’daki ayak izlerini takip eden münevverlerdi bunlar. Necmeddin Dâye, Belhli Bahaüddin Veled, Konyalı Sadreddin ve Tirmizli Seyyid Burhaneddin gibi allame ve mütebahhirler bozkırın süsü oldular. Yıldızlar gibi her karanlığı aydınlattılar; onlara uyanlar doğru yol buldular.” (Pala, 2012: 39) O dönemde medreselerin insanları doğru yola sevk etme gibi birçok özellikleri vardır. Bu da o devirde yaşayan insanlar için medreselerin ve tekkelerin ne kadar önemli bir işlevi olduğunu gösterir.

Ünlü mutasavvıfların ve evliyaların da isimleri zikredilmiştir. “Bir de oğul, Yesevî dervişleri var tabii!.. Rum abdalları, yiğitlik ve erlik üzerine yemin etmiş ahîleri var. Anadolu gazileri, bacıları var.” (Pala, 2012: 41)“Hacı Bektaş derler bir kâmil mürşit var imiş.” (Pala, 2012: 46) “Geçen bir hafta içinde katıldığım sohbetlerde öğrendim ki, Aslanlı Hünkâr ulurdan ulu bir mürşit. Anlattıklarını Kutbettin Haydar ile Ahmet Yesevi Hazretleri’nden öğrenip geliştirerek, Haydarîliğe benzer yeni bir yol belirlemiş.” (Pala, 2012: 71) “Geyikli Hasan Baba’yı Keşiş Dağı eteklerinde bulacaktım.” (Pala, 2012: 318) “Şems ile Mevlâna makamlarında kendimi dinledim.” (Pala, 2012: 273) “Şehrin kenaresinde, Fakih Ahmet’in inziva kulübesinde bir gece halvet olduk. Bahaeddin Veled’den fıkıh ilmi tahsil etmiş.” (Pala, 2012: 273) “Oysa ben onu hayret ve kudret denizlerine dalmış, marifet şarabından içip Veysel Karani sırrına ermiş şanlı şerefli bir yiğit olarak buldum.” (Pala, 2012: 273) isimleri de zikredilmiştir. “Peki ya Sarı Saltuk Ata, ya Kırşehir’de Ahi Evran ve Konya’da yeni yeni yayılmaya başlayan Molla Celaleddin’in nasip kapılarına ne demeli?” (Pala, 2012: 85) “Bu fikir ‘Ya Tapduk Emre de beni istemezse!’ (Pala, 2012: 87) Ünlü mutasavvıfların isimleri romanda birçok kez tekrar edilmiştir. Bu isimlerin halkın yaşamında tesirlerinin olduğu vurgulanmaktadır.

Ayrıca hem tarikat hem de mutasavvıf isimleri bir arada kullanılmaktadır. “Tapduk Sultan’ım gençliğinde Bağdat sûfîlerinden ehl-i Sünnet üzre Kadirî erkânı öğrenmiş, Anadolu’ya gelince Barak Baba’dan el almış, Sarı Saltuk Sulatn adını hürmetle anar ululardan bir ulu idi.” (Pala, 2012: 137) Tarikat isimleri de geçmektedir. “Kur’an ve sünnet deyip Sünniliğe mi itibar edilmeli, yoksa gelenek deyip Batınî mi olmalı? Babaîlik mi olmalı? Babaîlik veya Kalenderîlik elbette hoşuma gidebilir, ama uzaktan uzağa duyduğum Halvetî yolu kalbimi okşuyor.”

(Pala, 2012: 85) Mezhepler ve tarikat adları romanda kullanılarak Tekke edebiyatından her anlamda yararlandırdığı gözlenmektedir.

Romanda Hacı Bektaş Veli'nin kendisine bağlanan kişilere söylediği sözler şiir şeklindedir. Bu yüzden çalışmamızda Tekke edebiyatı içerisinde değerlendirilmiştir.

“Halka benzetmeye işin,
Süre gönülden teşvişin
Yüz bini birdir dervişin
Arada ağyar gerekmez” (Pala, 2012: 74)

Tekke edebiyatına ait şiirlere de yer verilmektedir.

“Herkes durmuş, susmuş, bir oyuna dönüşen manzum sözleri dinliyordu. O söylüyor, ben kafiye uyduruyordum.”

“Elini kulağına götürdü ve teganni ile bir kaside okur gibi başladı:

Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlâ'm seni
Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlâ'm seni (Pala, 2012: 311)

Ayrıca romanda tasavvufî birtakım kavramlar geçmektedir. “O vadileri de sırasıyla aşk, marifet, istiğna, tevhid, hayret, fakr ve fena olarak tespit ettim” (Pala, 2012: 284) Romanda tasavvuf edebiyatına dair birçok unsur kullanılmıştır. Bu unsurlar, dönemde tekke edebiyatının romana nasıl yansıdığını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

3.1.İlahi

Tekke edebiyatının nazım şekillerindedir. Hem aruz hem de hece ile yazılır. Tekke edebiyatı nazım şekilleri içerisinde yer alan ilahi ile ilgili bölümler, romanda çeşitli başlıkların altında şu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

“Geldi geçti ömrüm benim
Şol yel esip geçmiş gibi
Hele bana şöyle gele
Şol göz yumup açmış gibi” (Pala, 2012: 11)

Yunus Emre, eserin odak noktası olduğu için onun ilahilerinden birçok örnek verilmiştir. Bu örnekler Yunus Emre'nin dünya görüşünü ve edebî kişiliğini yansıtmaları açısından dikkate değerdir.

3.2.Nefes-Nutuk

Tekke edebiyatının nazım şekillerindedir. İlahiler, Alevi-Bektaşilerde nefes adını almaktadır. Nutuk, tarikata yeni girenler için tarikatın adabını anlatan şiirlerdir. Romanda nutuk ve nefes nazım şekilleri bir arada bulunmaktadır. “Böyle durumlarda Gûyende'nin bir nutuk veya nefes okuması âdet olmuştu.” (Pala, 2012: 260) “Akabay'ın dediğine göre eğer bayılmasam herhalde işin sonu Hallac Hüseyin Mansur'un 'Ene'-Hakk'ına varacakmış. Söylediklerimi adaşım Gûyende zapt edip yazmış. Bana okurken 'Ne güzel nefesler bunlar Emrem Yunus' dedi. Söylediklerimi ben dahi beğendim.” (Pala, 2012: 262) Nefes, nutuk isimleri ile romandaki ifadeler daha da etkili olmaktadır.

4.Âşık Edebiyatı

Sözlü kültürün etkisiyle âşıkların oluşturduğu bir edebiyattır. “Köprülü 'âşık tarzı' terimini kullanarak âşık edebiyatını belli kurallara, kalıplara, belli ideolojilere bağlı, özel, zengin bir edebiyat olarak niteler.(Köprülü, 1962: 30)Âşık edebiyatı içerisinde âşıklar, şiirleri ve halk hikâyelerini ellerinde sazlarıyla dile getirmektedirler. Bu romanda da eski ozan geleneğinden örnekler görmekteyiz. Âşıklık eski ozan geleneğinden beslendiği için ozan kavramı büyük bir önem taşımaktadır. Temür Alp'in ünlü ozan Dede Korkut Ata gibi hikâyeler anlatması ve Dede Korkut gibi bilgelik özelliği olması ozanlık geleneğinin izlerinin olduğunu göstermektedir. Halk edebiyatının önemli bir bölümü olan âşık edebiyatı romanda karşımıza şu örneklerle çıkmaktadır:

“Benim gençliğimde bir Temür Alp Ata yaşamıştı buralarda Molla Kasım. Bilge Temür Alp Ata” (Pala, 2012: 28) “ ‘Rum toprağında kazık çürümez oğull!’ diye başlamıştı anlatmaya, derin bir iç geçirerek, sonra kağnımızın tekerleğinden çıkan iniltiye benzeyen geniz sesiyle devam etmişti Temür Alp Ata; ‘birinin çaktığını diğeri söker, yok der çünkü. Atam Arslan Alp'in Malazgirt'ten sonra bu topraklara verdiği ruhtur ki ışık ışık iman, demet demet huzur olup yayılmış. Ne ki Oğuz'un çocukları da bu topraklara gelince birbirlerine düşmeye başlamışlar. Yarım asır Selçuklu ile Danişment didişip durmuş. Mengücek ile Saltuklu arasına kan düşünce hayli zaman vuruşmuşlar. Rum illeri olan bozkırlar, içine Türkler yerleştikçe Türkmen ili olmaya başlamış. Aradan hayli zaman geçtikten sonra Kınıklı'nın Kılıçarlan boydan boya şu Rum diyarını, ta Bizans'a kadar Türk yurduna döndürmüş. Gel gör ki Saltuknameler, Danişmentnameler çocuklarımıza anlatımız durduğumuz birer destandan ibaret şimdi.” (Pala, 2012: 29) Âşıklık geleneğinde âşıklar önemli özelliklerinden birisi de destan anlatıcıları olmalarıdır. “Temür Alp ise eski Türk geleneğini sürdürerek soy ve devlet bilgisini hafızasında tutar, sorana hiç saklamadan olup bitenleri anlatırdı. Yesevi kapısına kadar gitmiş, zihinlerin alamayacağı kadar hikâyeler dinlemiş, öğrenmiş, anlatmış bir Türkmen kocasıydı.” “Onu herkes saygıyla dinler, bilmediği şeyleri ona sorardı.” (Pala, 2012: 36) “Anadolu'da böyle bilge kıssahanlardan çok vardı.”

(Pala, 2012: 36) Âşıklar aynı zamanda toplumda bilge kişiler olarak tanınmaktadır. Burada da bu özellikleri ortaya çıkmaktadır.

Âşık edebiyatında âşıklar için çok önemli olan bade içme geleneği de eserde geçen folklor unsurlarıdır. “Mülk-i bekâ’ dayken Yunus, Dost cemalini görüp sarhoş olduk. Henüz üzüm yaratılmamıştı. Sevgilinin elinden bir bade içtik; şimdi başka içki tanımaz olduk. O vakit Sevgilinin kokusuyla kokulandık diye miskten de olsa amberden de, artık başka kokuyu bilmeyiz.” (Pala, 2012: 76) Âşıklar için önemli olan diğer bir özellik de bade içme geleneğidir. Romanda âşıkların bade içme geleneğine telmih yapılarak duygular ifade edilmektedir.

5.İslâmiyet Öncesi Sözlü Kültürün Etkisi

Eserde, İslâmiyet öncesi sözlü kültürün geleneğinden izleri de görülmektedir. “Sözlü kültür, insanların belleğinin bütün toplumlarda yaşamasının ön koşuludur. Ancak böylelikle uygarlıklar kültürü korunabilir. Kültürel miras, yaşam verdiği kültürel çeşitlilik gibi, sürdürülebilir kalkınma ve barışın garantisidir.” (Artun, 2010: 370) Romanda sözlü kültürden fazlasıyla yararlanılmaktadır.

5.1. Şaman

Romanda sözlü kültürün temelini oluşturan şamanlardan sıkça bahsedilmektedir. “Varlığına inanılan ruhlar, tanrılar ve insanlar arasında aracılık yapan din adamlarına şaman adı verilir. Bunlar her türlü hastalığa çare bulmak, hastanın hastalık esnasında ayrılan koruyucu ruhunu geri getirmek, kısırlık ve zor doğumlarda yardım etmek, verilen kurbanları gök ve yer tanrısına ulaştırmak, çeşitli dinsel törenleri icra etmek, ruhları ait oldukları yere (ölüler âlemine) göndermek, kötü ruhlardan insanları korumak için ayinler düzenlemek, fal bakıp gelecekte haber vermek gibi işleri yaparlar.”(Çoruhlu, 2006: 62-63) İslâmiyet öncesi sözlü kültürde bir nevi din adamlığı yapan şaman terimi ve şamanlığın işlevi eserde yer almaktadır. “Temür Alp Ata’nın yaptığı da bir şamanın yaptıklarına benzer şeylerdi. Ancak o her vakit, bir şaman olmadığını itiraf eder ve hiçbir kimseden asla menfaat temin etmezdi.” (Pala, 2012: 36) “Bencileyin buraya genleler, onun anlattıklarından kendilerine göre bir doğru yol çıkarabiliyor; Türk ve Türkmen’i Şamanlıktan getirdiği inanışlarla örtüşüyor; Rum’u Ermeni’si Hıristiyanlıktan aldığı desenlerle süslüyordu. O, bozkır için kurtarıcıydı.” (Pala, 2012: 36-37) “O yıllarda bozkırda hâlâ babaların yolundan gider, halifelerin dediklerini yapar Türkmen boyları vardı. Bunlar, elli yıl kadar önce bozkırı dolaşarak şamanlıktaki eski kam ve şifacılar gibi davranan babaların takipçileriydi.” (Pala, 2012: 226) Şamanların, kamların hastalara şifa bulması da roman da ifade edilen unsurlardandır.

5.2. Türk Hayvan Takvimi

Türklerin eskiden kullandıkları on iki hayvanlı takvim eserde belirtilmektedir. “Her biri hayvan ismiyle anılan on iki yıllık devre esasına dayanan hayvan takviminin kimi araştırmacılara göre Çin takvimi olduğu ve kimi araştırmacılara göre de ise Türk kökenli olup sonradan Çinlilere geçtiği ifade edilmektedir.” (Çoruhlu, 2006: 174-175) Türklerin eski âdetlerinin anlatılması bakımından bu özellikler önem taşımaktadır. Romanda yer alan Türk hayvan takvimi ile ilgi örnekler şöyledir. “Şamanlar, on iki hayvanlı Türk takvimine göre yılları, ayları, günleri bile ezberler, her şeyi zamanı ve mekânıyla görmüş gibi anlatır, dinleyiciler de bunu merakla dinlerlerdi. Temür Alp Ata'nın anlattıkları hüzünle ilerleyen kabilemiz için adeta gıda gibiydi. O da durmadan anlatıyordu.” (Pala, 2012: 36-37) Türklerin eskiden kullandıkları hayvan takvimi romanda hatırlatılarak Türklerin eskiden yaşamlarına dair bilgiler edinilmektedir.

5.3. Kopuz

İslâmiyet öncesi Türk edebiyatının en önemli unsurlarından biri olan ve romanda yer alan kopuz âşık edebiyatının da en önemli enstrümanlarından biridir. Ozanlar şiirleri, destanları kopuz eşliğinde anlatırlardı. Âşıklar da bağlama ile şiirlerini, destanlarını söylerlerdi. “Neden sonra kızanlardan biri kopuzun tellerine dokundu.” (Pala, 2012: 316) Ayrıca romanda İslâmiyet öncesi sözlü kültürün önemli geleneklerinin isimleri de geçmektedir. “Uğradığım her köyde gelişim için toylar kuruldu, şölenler yapıldı.” (Pala, 2012: 329) Eski Türklerde toy ve şölen gibi törenler düzenlenirdi. Pala, bu eski âdetleri romanda kullanarak adeta bir kültür aktarıcılığı yapmaktadır.

HALK BİLİMİ UNSURLARI

1. Dil ve Anlatım

Günlük söyleyiş, yöresel ağız örneklerine romanda sıkça görülmektedir. Ayrıca on üçüncü yüzyılın dil özelliklerine de romanda rastlanılmaktadır. Bu dil özellikleri romanda ilgili bölümlerde şu şekillerde karşımıza çıkmaktadır: “Yedim, içtim, yundum yıkandım” (Pala, 2012: 70) “Hıh, oğulmuş! Onca yıl, onca zaman...’ (Pala, 2012: 13) “Tövbe de oğul!.. Atmak ne demek, bu yaşananlar... Allah...” (Pala, 2012: 14) “Kızanlardan biri atıldı.” (Pala, 2012: 17) “İyi de ba... İhim, Derviş Yunus!..” (Pala, 2012: 19) “Bencileyin buraya genleler, onun anlattıklarından kendilerine göre bir doğru yol çıkarabiliyor.” (Pala, 2012: 73) “Hele gel, Sarıcaköylü, yaklaş biraz!” (Pala, 2012: 85) “Belî geldim, deyin ki yapayım!” (Pala, 2012: 85) “ Yaz sonunda bir de çekirge istilasını yaşamış ve hemen her evin ambarındaki azık ve yiyinti tükenip gitmişti.” (Pala, 2012: 47) “Tanrı, içimde bir sancı. Yıldızların hevenk hevenk gökyüzünde asılı durduğu gecelerde göklere bakıyorum, Samanyolu'ndan ötelerde bir yerde cennet olduğunu hayal ediyorum..” .!” (Pala, 2012: 176) “Süleyman var Süleyman'dan

içerü” (Pala 2012: 166) Eski Anadolu Türkçesinin özelliğidir. “Havada kuşlar, tarlada taşlar, göveren yemişler kavrulmuş, yanmış, bitmiş, tükenmişti.” (Pala, 2012: 80) “İmdi görklü Tanrım, bir sınava tutuldum, gözlerim göğe süzüldü...” Allah’a o dönem Türkçesiyle aynı zamanda Çalap denmesi o dönemin dil özelliklerini göstermektedir. “O halde döktüğün varsa doldur; ağlattığın varsa güldür! Yıktığın varsa yap, gayrı hidayet versin Çalap. Artık eyvallah de!” (Pala 2012: 135) Bu örnekler o dönemin dil ve anlatımının nasıl olduğunu gözler önüne sermektedir.

2.Halk Hekimliği

Halk hekimliği, eskiden bitkilerden, türlü otlardan yararlanarak yapılan bir geleneksel bir tedavi yöntemini oluşturmaktadır. Pertev Naili Boratav’a göre (1999: 122) Halkın olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği denir. İskender Pala romanda halk hekimliğine örnekler vermektedir. Türklerin eski yaşamlarında önemli bir yere sahip olan halk hekimliğine romanda özellikle bitkilerden yapılan şifa veren merhemlere yer verilmektedir. “Bir zamanlar Abakay Derviş’ten öğrendiği bitki köklerinden merhem yapıp gözlerine sürse iyi olurmuş ama o ‘Adı güzel kendi güzel Muhammed’in mübarek gözleri bu dünyayı altmış üç yıl gördü, bize de ziyadesi gerekmez!’ diyerek tam on iki yıl, beş kulaç ötesini görmeden yaşamış.” (Pala, 2012: 8) Bu tedavi yöntemlerinin temelinde dinî inancın da etkisi görülmektedir. “Bir tanesi üzerime düşmeden İbrahim’imi Satı Nine’nin merhemlerine yetiştirmem gerektiğini biliyordum.” (Pala, 2012: 26) “Abakay bir hekimdi ve aynı zamanda zehir ustasıydı. Hangi bitkilerden ne derece etkili zehirler yapılabileceğini çok iyi biliyor, el yordamıyla iş görüyor, kaynatarak elde ettiği sıvı zehirleri ve ilaçları küçük toprak kaplara dolduruyor, ayda bir merkeple binip bir buçuk gün yol teperek diğer dervişler ile birlikte Konya pazarına götürüyordu.” (Pala, 2012: 136) “Bitki köklerinden ezdiğim hamuru toprakla karıştırıp yarasını yeniden sarmam gerekiyordu çünkü.” (Pala, 2012: 143) “Bu tavırlar için birer merhem belirlemiş ve hemen bütün hastalıkları bu yedi çeşit merhem ile sarmaya başlamıştım.” (Pala, 2012: 284) “Geyikli Baba Sultan’ıma tembih ettim ki, ‘Hastadan, aileden, yaşlıdan her kim gelirse bu defne yapraklarından demleyip suyunu şifa diye sunarsa onlar Allah’ın izniyle şifa bulurlar.’ Eğer onun suyuyla gözlerimi yıkasaydım perde kalkar uzakları da yakınım gibi görebilirdim. Onun yerine avucumda kalan tozları gözüme sürdüm. O günden sonra gözüm hiç ağrımadı.” (Pala, 2012:332) Halk hekimliğinde evliyaların yaptığı otların şifa vermesi inancına da değinilmektedir. Ayrıca bu otların şifalı olduğu da bir efsane gibi anlatılmaktadır.

3. Halk Zoolojisi

İnsanlar her zaman hayvanlarla iç içe yaşamıştır. Hayatlarında hayvanların yeri hep önemli olmuştur. Bazen bir geçim aracı bazen de ulaşım aracı olarak yer almaktadır. İskender Pala da eserde hem hayvan isimlerine hem de hayvanlarla yapılan benzetmelere yer vermektedir.

“Şüphe insana güç verir derviş; say ki ceylan bedeninde bir aslandır.” (Pala, 2012: 15) “İnek onlar için çok önemli.” Sarıkız’ın yem teknesini yana ittirip, altına açtığımız mahzene indirdim.” (Pala, 2012: 25) “Duyduğumuza göre, büyük kağnılar üzerine kurulmuştu tam yetmiş bin çadır, ineğiyle, tavuğuyla, atıyla, köpeğiyle yürüyor, yürüyormuş.” (Pala, 2012: 30) “Arkalarından çekirge sürüleri geçse...” (Pala, 2012: 30) “Önümüzde iki günlük yolumuz vardı ve bozkır soğuşunda çakallara, kurtlara yem olmadan...” (Pala, 2012: 35) “Bir iki seneye varmaz keçilerim çoğalır.” (Pala, 2012: 40) Türklerde eskiden beri geçim kaynağı olan hayvancılık ve tabiatla iç içe olma durumu burada da karşımıza çıkmaktadır.

4. Giyim-Kuşam

Romanda o dönem giyim-kuşamının nasıl olduğuna dair ipuçları bulunmaktadır. “Abayı üzerine örterken çevreme baktım. Dışarıda neler olduğunu, bu ateş topunun bacamızdan nasıl girdiğini anlamaya çalıştım.” (Pala, 2012: 24) “Başındaki yarığa mintanımın yeniyle bastırıyor, kanın akmasını engellemeye çalışıyordum.” (Pala, 2012: 26) O dönemde kullanılan kıyafetlerin nasıl adlandırıldığına dair ipuçları vermektedir.

5. Gündelik Yaşam - Halk Bilgisi

5.1. Halk Mutfağı-Yiyecekler-Bitkiler

Romanda o dönemdeki halkın neler yediği, o dönemde hangi yiyeceklerin ve bitkilerin olduğuna dair örnekler yer almaktadır. “İslatılmış yufkaya elma kurusu veya erik pestilini katık ederek ilerliyorduk.” (Pala, 2012: 31) “Sitare misafir için sakladığımız tarhana suyuna tirit ile karnımızı doyurduk.” (Pala, 2012: 50) “Dağda alıçlar, çalılarda pelitler de bitti neredeyse.” (Pala, 2012: 50) “Bana pastırma ve kuru üzüm ikram ederek değer verdi, birkaç gün yanında kalmamı, dinlememi söyledi.” (Pala, 2012: 58) “Meşe palamudundan un yapmaya çalışıyor, kayalardan kına kazıyıp suyla kaynatıyor, dağlardan kekik ve ağaç yaprakları toplayıp çorba niyetine suyunu içiyorduk.” (Pala, 2012: 63) “Günler akıp da yıldız nakışlı heybemde son gözleme ve son çökelek parçası da bittiğinde, sanki her şey beni bırakmış gibi hissettim.” (Pala, 2012: 88) “Dergâhta çorba, sabah zikrinden sonra içiliyordu.” (Pala, 2012: 139) Eserde anlatılan bitkiler, yiyecekler o dönemin yaşantısına dair izlenimleri okuyucuya sunmaktadır.

5.2.Eşyalar-Aletler

Eserde o dönemin yaşayışına uygun aletlere yer verilmektedir. “O dönemde Çekik Göz dedikleri Moğolların kullandığı yakıcı alet “Galiba köyümüzden geçerek bir yerlere kaçan muhacirlerin dehşetle anlatıp durdukları ‘uçan cehennem ateşi’ bu olsa gerekti.” (Pala, 2012: 24) “Tabii yanarak uçan bu paçavra, teller ve kenevirle birbirine sarmalanıp güherçile ve çamsakızı hamuruna bulaştırılmış sayısız kıymık, çıra, taş ve çividen oluşan insan kafası büyüklüğünde bir topun- bozkır halkı buna gülle adını takmıştı- çevresine sarılıyor ve düştüğü yerde parçalandığı vakit her yeri yakmaya başlıyor, canlıları öldürüyordu.” (Pala, 2012: 25) “Haçlı kâfirinin mancınık ile attıklarını meğer bu Çekikgöz, genişten geniş bambu borularının içine koyup atarmış.” (Pala, 2012: 25) “Kılıcı yanına koydum ve diğer hançeri de belime sokup, tekneyi tıpkı bir mahzen kapağı gibi ait olduğu yere yerleştirdim.” (Pala, 2012: 26) Eski Türk kültürünün etkisi olan şamanlık özelliği bir aletin ismine de yansımaktadır. “Üstelik her gece üst üste rüyalarımda zindanı ve Şaman çatalını görüyordum” (Pala, 2012:247) “Duyduğumuza göre, büyük kağnılar üzerine kurulmuştu tam yetmiş bin çadır...”(Pala, 2012:30) “Bütün dünyaları asa, destar, kemer, hırka, tespih ve ibrikten ibaret.” (Pala, 2012: 71) Romanda anlatılan tarih savaş ve karışıklık dönemidir. Bu dönemi yansıtan savaş aletleri de yer alan eşyalardandır.

5.3. Halk Taşıtları

Romanda halkın taşıma ihtiyacının nasıl karşılandığı şu örnekle gösterilmektedir. “Sitare uçan ateşin geldiği o geceden sonra üzerinden atamadığı durgun haliyle öylece oturuyor, kağnının sarsıntısına aldırmandan daima donuk bakan gözlerle Temür Alp’i izliyor, sözlerini uzak hatıralar gibi dalgın dinliyordu.” (Pala 2012: 29) Halkın ulaşımının o dönemde nasıl olduğu öğrenilmektedir.

5.4. Halk Mimarisi ve Yapımı

O döneme ışık tutacak yapılar romanda yer almaktadır. “Gerçi bozkırda ancak mescit, hamam gibi umuma ait yerler taştan yapılıyordu ama ben evimi taştan yaparsam kim ne derdi?!” (Pala, 2012: 40) “Biz altı kişi kerpiç kestik, mertek ve germe yonttuk, üç günde üç oda ev yaptık.” (Pala, 2012: 50)“Herkesin ortak korkusunu yenebilecek bir tedbir olsun diye köyün en bakımlı taş konağındaki aileyi kerpiç evlere taşıyıp, içine tuzaklar hazırladım” (Pala, 2012: 55) “Çekikgöz zulmünden ve zorba ağalar elinde inlemekten kurtulup azıcık nefes alan şehirlerde, kasabalarda camiler, medreseler, imarethaneler, hastaneler, kervansaraylar, çeşmeler, sebiller, hanlar ve hamamlar, köprüler her yanda çil altınlar gibi serpiliyordu. Bilhassa vakıflar marifetiyle taş işçiliğinin en güzel örnekleri, medreselere bitişik olarak fakirler için kervansaraylar, hastalar için darüşşifalar kurulmuştu.” (Pala, 2012: 276) Romanda verilen örnekler tarihi

yapıları anlatmaktadır. Ayrıca eserde o dönemdeki yapıların hangi ihtiyaç için kullanıldıkları da belirtilmektedir.

5.5.Geçim Kaynağı-Meslekler

İnsanlar geçinebilmek ve hayatlarını sürdürebilmek için daima bir şeylerle meşgul olmaktadır. Romanda o dönemde insanların hayatlarını nasıl idame ettikleri hakkında ipuçları verilmektedir. “Zaten şimdi herkes hayvancılıktan vazgeçip rençberliğe başlıyor.” (Pala, 2012: 40)“Pek çoğu ekin ekmeye, bağ dikmeye bakıyor.” (Pala, 2012: 40) “Dergâhta sakalık vardı, ayakçılık vardı, meydancılık vardı, aşçılık vardı, peyk ve kâtiplik vardı, gûyende ve hanendelik vardı. Dervişler odunculuğu bu hizmetlerim en bayağısı olarak görüyorlardı.” (Pala, 2012: 142) Pala eserde eskiden hangi uğraşların daha ön plâna çıktığını göstermektedir.

5.6.Dayanışma, Yardımlaşma, Hediyeleşme

Geleneksel hayat içerisinde dayanışman o dönemlerde en geçerli unsurlardan biri olmaktadır. “Hiçbir emirin, hiçbir sultanın hüküm sürmediği yerlerde düzen koruyucu, kadı gibi hükmedici olarak yaşayan bu insanların mesleki dayanışmalar içinde hayatı güzelleştirmiş olmalarıdır ki, Çekikgözü’ün önünden kaçanları da Çekikgözü bu topraklara çekmiştir.” (Pala, 2012: 41-42) Dayanışmayla ilgili dinî kuruluşlar da romanda yer almaktadır. “İşte Halkın yegâne tesellisi olan şu bacılar, ahiler, zaviyeler, tekkeler, pazarlar, şehirler ve kasabalar işte bu yüzden birer umuttur. Mazlumların her sebeple müracaat ettikleri velilere ait ribat ve tekkelerdir ki, son dilimini komşusuyla paylaşan insanın kurtuluşudur. Yoksa bu halk bunca zulüm karşısında tuz olur dağılır, buz olur erirdi. Herkes bilir ki iktisadi teşkilat, ahlaki teşkilattan sonradır.” (Pala, 2012: 43) Eski geleneklerimizden biri olan hediyeleşmeye toplumda ne kadar önem verildiği romanda görülen unsurlardandır. “Komşular da koyun ve keçi postundan hediyeler verdiler. Köyümüze neşe geldi, bir şenlik oldu.” (Pala, 2012: 50) “Çam sakızı çoban armağanı işte...”(Pala, 2012: 70) Romanda hediyeleşmenin sosyal hayatın önemli bir parçası olduğu görülmektedir.

5.7.Geleneksel Spor

Türklerin eskiden gelen birtakım ata sporları vardır. Ok atma bunlardan bir tanesidir. Bu spor Türklerin eskiden beri mücadeleci yanını göstermesi açısından önemlidir. Cirit oyunu da Türklerde geleneksel oyunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.“Orada sahipsiz çocuklarımız büyüyecek, ok atacak, cirit oynayacak, cenk edecek yiğit olacaklar.” (Pala, 2012: 49) Geleneksel Türk sporları hakkında örnek vermesi açısından dikkat çekici bir özellik taşımaktadır.

6. Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

Dinî bayramlar ve kutlamalar, halkın ortak duygu ve düşüncelerini yansıtan önemli gündürlerdir. Toplumda dayanışmayı, birlik ve beraberliği sağlamaktadır.

6.1. Kurban Bayramı

Kurban, Müslümanlar arasında İslâmî inançlara göre farzdır. İskender Pala eserinde isim olarak Kurban Bayramı'ndan bahsetmektedir. . “Kurban Bayramı yakındır; erkek olursa doğacak çocuğuna İsmail adını koy!..” Bayramlara verilen değeri göstermektedir.

6.2. Kandil, Kutsal Aylar, Günler

Kandiller, Ramazan Ayı gibi mübarek aylar, Hıdırellez Türk toplumu için önemli günler sayılmaktadır. Toplum hayatında önemli yeri olan bübarek günler ve aylar romanda şu örneklerle yer almaktadır:“Biliyor musun, bu gece mevlit kandilidir.” “Zaman zaman Melamî gibi davranır ama dergâhta namaz beş vakit kılınıp Ramazan ayında teknil dervişler gündüz oruçlu, gece zikirli bulunurlardı.” (Pala 2012: 137) “Kafile Akçaşar'dayken -onlar Diapolis diyorlardı- kızları oradan çıkarmak için bir plan yaptık. Hıdırellez yaklaşıyordu.” (Pala 2012: 302) Hıdırellez Türk kültürü içinde hâlâ yaşayan bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır.

7. Geçiş Dönemleri

7.1. Ölüm

Romanda ölüm çeşitli şekillerde ele alınmaktadır. Bunlardan biri yas ya da matem olarak geçmektedir. “Ölünün arkasından yas tutulur. Bu süreyi dinsel, geleneksel ve toplumsal etmenler belirler.”(Artun 2010:193) Ölüm, romanda özellikle savaş sırasında yapılan kıyım olarak ele alınmaktadır. “Köyü yağmalamışlar sağ kalan herkesi toplayıp işe yarar kadın ve erkeklerin kimisini öldürüp kimisini köle diye götürmüşler.” (Pala, 2012: 32) “Tam otuz dört kişinin cansız bedenleri sıralanmıştı önümüzde. Kimisi eski çula sarılmış, kimisinin beyaz kefenini karlar örtmüş her yaştan otuz dört kişi. Anne, baba, evlat, eş ve sevgili...” (Pala, 2012: 64) Bir yerde de evlat acısı olarak da ele alınmıştır. “Yavrumun beni yere deviren şiddetli darbeden mi, yoksa başımdan akan kandan mı öldüğünü anlayamadım. Hiçbir acı, yavrucağımın soğuk yüzünü öperken çektiğim acıya benzeyemezdi.” (Pala, 2012: 32)

Mezaristan ve kabristan olarak da ele alınmaktadır. “Yoldaki gecelerimden birini mezaristanda geçirdim.” (Pala, 2012:116) “Bu kabristan ve bir mezarın içinde beklerken sanki hayatın anlamı başkalaşırverdi.” (Pala, 2012:116) “Kabristan; bir ibretlik yer idi; ne kapı vardı giresi, ne yemek vardı yiyesi, ne ışık

vardı göresi!..” (Pala, 2012:118) “Kara Burak’tan rica ettim. Mezar kazılırken çıkan kayalıklardan birini, hece taşı gibi onun başucuna diktik.” (Pala, 2012: 66) Ölüm ile ilgili bazı âdetler, mezar ziyareti gibi unsurlar da romanda yer bulmaktadır.

8. Halk İnanışı

Halk arasında yaygın olan birtakım inanışlar vardır. Bu inanışlardan biri de bitkilerin şifa sağladığına inanmadır. “Geyikli Baba Sultan’ıma tembih ettim ki, ‘Hastadan, aileden, yaşlıdan her kim gelirse bu defne yapraklarından demleyip suyunu şifa diye sunarsa onlar Allah’ın izniyle şifa bulurlar.’ Eğer onun suyuyla gözlerimi yıkasaydım perde kalkar uzakları da yakınım gibi görebilirdim. Onun yerine avucumda kalan tozları gözüme sürdüm. O günden sonra gözüm hiç ağrımadı.” (Pala, 2012:332) Mübarek sayılan kişilerin elinin şifalı olarak düşünülmesi de romanda yer alan unsurlardandır. “Ayağındaki yara izi de tıpkı annesininkine benzedi. Belki de Tokat’ta Gaj-Gaj Dede’nin eli ona tesir etmişti. Çünkü birkaç kez başını okşayıp sevmiştir.” (Pala, 2012:337) Mübarek sayılan kişilerin kerametlerinin olduğuna da inanılmaktadır. “‘Aslanlı Hünkâr’ denilmesi bundanmış. Bozkır insanın en muhtaç olduğu şeye, barışa o çoktan hükmediyormuş. Yanına dönen her kiminle karşılaşsam kerametlerini anlatıyor, herkesin kurtuluş için o kapıya başvurması gerektiğini yayıyorlardı.” (Pala, 2012: 66- 67) Din büyüklerinin kerametlerine inanma halk arasında yaygın olan inanışlardandır. Bu inanışlarının temelinde Türk toplumunun eski dinî inanışlarında yer alan atalar kültünün yattığı bilinmektedir.

8.1. Formülistik Sayılar

Formülistik sayılar, halk kültüründe önemli anlamlar ifade eder. “Türk kültüründe sayılar çok önemli bir yere sahiptir. Bunların büyük bir bölümü dini inanmalardan kaynaklanmaktadır.” (Yardımcı, 2008: 83) Bu sayıların İslâm dininde de çok büyük bir önem arz ettiği bilinmektedir. “İslam dininde bazı sayılar kutsal bir özellik taşır. Bir, üç, dört, beş, yedi, dokuz, on iki, kırk vb. sayıların dini bakımdan çeşitli anlamları bulunmaktadır.” (Yardımcı, 2008: 83) Halk kültürünün önemli bir parçası olan formülistik sayılardan bazıları romanda şu şekilde yer almaktadır:

Dört

Dört sayısı romanda yer alan formülistik sayılardandır. “Cennette dört ırmak kavramına işaretler. Aynı zamanda İslâmiyet’e göre dört yasal eş, ilk dört halife, dört ana mezhep, Allah’a ulaşmanın dört yolunu (şeriat, tarikat, hakikat, marifet) ifade eder.” (Çoruhlu, 2006: 205) “Dört kapı, dört inanç için açılır.” (Pala, 2012: 71) “Dört sofranın başında dört abdal oturuyordu.” (Pala, 2012: 216) Dört sayısının dinî unsurlara telmihte bulunduğu görülür.

Yedi

“İslâmiyet’te yedi kutsal bir sayıdır, diyen Schimmel, Kuran’ın ilk suresi Fatihâ’nın 7 ayetten oluştuğuna, bunların üçünün Allah’a hitap ederken; dördünün de, insanlığın yakarısından ve ihtiyaçlarından bahsettiğine ayrıca Kelime-i tevhidin yedi sözcükten oluştuğuna dikkat çeker.”(Schimmel 2000: 148) Yedi sayısının önemi romanda görülmektedir. “ ‘Yoksa yedi tamuda yana kala mı yâ Râb?’” diye sordum. “Bir yıl boyunca yedi iklim dört bucağı bulaştı.” (Pala, 2012: 122) Sadece dinî inançlarda değil tabiatı anlamlandırmada yedi sayısının kullanıldığı gözlenmektedir.

Kırk

Türklerin eskiden beri sayılara kutsallık yükledikleri bilinmektedir. Türklerin halk inancında Aleviliğin etkisiyle de kırk sayısı ön plâna çıkmaktadır. “Türkler tarafından, ilk çağlardan bu yana kırk sayısının kutsallığına inanılmaktadır. İslâmiyet’te de Kur’an’dan bu yana önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Örneğin kırk Erbain Kur’an’da kırk sekiz kere geçmektedir.”(Yardımcı, 199: 33) “Kırk sayısı, özellikle Ön Asya’da kullanılır. Kırk, büyük sayılar arasında en büyüleyicisi olup Ortadoğu’da özellikle de İran ve Türkiye’de yaygın biçimde kullanılır.” (Schimmel 2000: 265) “Dervişlik yolunda daha kırk fırın ekmek yemem gerektiğini bir kez daha öğrenmenin tedirginliğiyle kekeledim” (Pala 2012: 154) “Kırklar meclisinde kırk birinci gibiydim.” (Pala 2012: 260) Türk halk inanışında da dört, kırk gibi sayıların önemli bir anlamı bulunmaktadır. Ayrıca kırk sayısı bu unsurların etkisiyle de deyimlerde, halk söyleyişlerinde de etkisini göstermektedir.

Sonuç

İskender Pala, konulara farklı yaklaşımlarıyla akıcı üslubuyla günümüzde en çok okunan en önemli yazarlardan birisidir. Od adlı roman, şiirsel bir dille anlatılan önemli bir yapıttır. İskender Pala eserinde halk edebiyatı unsurlarından ve folklor ürünlerinden fazlasıyla yararlandığı görülür.

Bu folklorik malzemeler romanın birçok bölümünde karşımıza çıkmaktadır. Anonim halk edebiyatı ürünlerinden türkü ve ağıt hem isim olarak geçmekte hem de şiir olarak yer almaktadır. Türkü ve ağıt aynı zamanda duygu ve düşüncelerini dile getirmede önemli bir iletişim aracıdır. Romanda masal ve masal motiflerinin isimleri geçmektedir. Özellikle masal motifleri benzetme amacıyla kullanılır. Destan, halk hikâyesi, efsane, evliya menkıbeleri yararlanılan diğer anonim halk edebiyatı ürünlerindedir. Eserde efsane hem terim olarak hem de tevatür olarak yer alır. Romanda ünlü mutasavvıfların, tarihî kişilerin, din büyüklerinin hakkında anlatılan hikâyeler ilgi çekicidir.

Kalıplaşmış ifadelerden atasözleri, deyimler, dua(alkış), ölçülü sözler, nasihatler, lakaplar, hitap ve seslenişler romandaki kişilerin duygu ve

düşüncelerini açıklamada kullanılan önemli ifade aracıdır. Bunlardan en fazla deyimlerin kullanıldığı görülür. Romanda tespit edebildiğimiz kadarıyla yetmiş dokuz deyime yer verilir. Bu durum kişilerin anlatmak istediklerini en kısa ve en özlü şekilde ifade etmelerini sağlar.

Roman, Tasavvuf edebiyatının kurucularından Yunus Emre'nin hayatını anlattığı için Tekke edebiyatının unsurları romanda çok zengindir. Ayrıca eserde Belhli Bahaüddün Veled, Mevlâna, Hacı Bektaş Velî, Ahmet Yesevi, Sarı Saltuk gibi birçok dinî tasavvufî önemli isimleri zikredilmiştir. Tekke edebiyatının nazım şekillerinden ilahiler her başlığın altında verilir. Ayrıca Tekke edebiyatının diğer nazım şekilleri olan nefes, nutuk isim olarak karşımıza çıkar. Âşık edebiyatında önemli bir gelenek olan hikâye ve destan anlatıcılığı romanda ön plâna çıkar. Âşıklık geleneğinin önemli bir özelliği olan bade içme geleneği de romanda yer alır.

İslâmiyet öncesi sözlü kültürün önemli unsurlarından şamanlar, on iki hayvanlı takvim ve kopuz romana renk katan unsurlardandır. Özellikle şamanların romandaki bazı kahramanlara benzetilmesi kültür devamlılığın göstermesi açısından önem taşır. İskender Pala, romanda o döneme ait dil özelliklerini kullanır. Yöresel söyleyiş, halk söyleyişleri dikkat çekicidir. Romanda halk hekimliğinin özelliklerinin anlatılması dikkate değerdir. Özellikle bitkilerden yapılan merhemler o dönemde kullanılan ilaçları gösterir. Halk zoolojisi, giyim kuşam da romanda o dönemi yansıması açısından etkili unsurlardandır. Romanda insanların günlük yaşamlarına dair bilgiler de bulunur. O dönemde yenilen yiyecekler, kullanılan eşyalar, halk taşıtları, nasıl evlerde oturdukları, nasıl geçindikleri belirtilir. Roman Yunus Emre'nin hayatını konu edinirken o dönemde yaşanan savaşı, kaosu da yansıtır. Böyle bir ortamda bile insanların hayatında dayanışmanın, hediyeleşmenin öneminden bahsedilir.

Türklerin eski geleneklerinden olan cirit oynama, ok atma da eserde yerini bulur. Halk için önemli olan dinî bayramlar ve önemli günler romanda dile getirilir. Geçiş dönemlerinden sadece ölümün yer aldığı görülür. Savaşın acımasızlığını gösteren bir belirti olan ölüm mezar ve kabristan terimleri ile yer alır. Eserde dikkati çeken diğer bir husus da halk inanışlarıdır. Bitkilerden şifa umma, ünlü evliyaların kerametlerine inanma önemli halk inanışlarıdır. Ayrıca formülistik sayılar diye geçen kutsiyetlik barındıran bazı sayılar da romanda öne çıkan unsurlardır.

İskender Pala romanda akıcı bir dil, derin bir üslup kullanmıştır. Romanda Yunus Emre'nin hayatından kesitler sunulurken o dönemde kullanılan dil en güzel şekilde yansıtılır. Dili kullanırken yararlanılan folklorik unsurlar, roman kahramanlarının yaşadıkları durumu aktarmada ve iç dünyalarının anlatımında önemli bir araç olmuştur. Romanda kullanılan zengin folklorik unsurlar o dönemdeki sosyal ortamı yansıtmada da önemli bir rol üstlenmiştir. Romanda yaşanan savaş ortamı, savaşın acımasızlığı, kargaşa, insanların birlik ve beraberliklerini nasıl korudukları, dayanışmaları, gibi insan hayatında ve insanın günlük yaşamında yer alan önemli unsurlar halk bilimi ürünlerinin sıkça

kullanılmasıyla daha dikkat çekici bir şekilde dile getirilmektedir. Böylelikle romanın okuyucusu romanda anlatılan o dönemi adeta yaşıyormuşçasına hayal edebilmektedir. Ayrıca romanda bu folklorik unsurların sıkça kullanılmasıyla bir nevi kültür taşıyıcılığı da yapılmaktadır.

Kaynakça

- Artun, Erman, *Türk Halk Bilimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010.
- Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1982.
- Boratav, Pertev Naili; *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1999.
- Cabur, K. Ayşegül, Tarık Buğra'nın Romanlarındaki Halk Bilimi Unsurları Üzerine Bir İnceleme, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya 2006. s.180
- Çobanoğlu, Özkul, *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara. 2005.
- Çoruhlu, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Anahtarı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006.
- Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- Güzel, Abdurrahman, *Dini Tasavvufi Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006
- Güzel, Abdurrahman. Torun, Ali, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2008
- Kaya, Doğan, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007
- Köprülü, Fuat, *Türk Saz Şairleri*, Güven Basımevi, Ankara 1962
- Özcan, Hüseyin: "Türkülerin Gerçekleri ve Yemen Türkülerinin Arka Planı", *Yağmur Kültür Sanat Edebiyat Dergisi*, No. 23, Nisan 2004s.23-27
- Özcan, Hüseyin: "Çocuk Edebiyatının Milli Kaynakları", *Yağmur Kültür Sanat Edebiyat Dergisi*, No. 24, Temmuz 2004 s.22-27
- Pala, İskender, *Od*, Kapı yayınları, İstanbul 2012
- Püsküllüoğlu, Ali, *Yasar Kemal Sözlüğü*, Toros Yayınları, İstanbul. 1990
- Sakaoğlu, Saim, *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- Schimmel, Annemari, *Sayıların Gizemi*, (Çev: Mustafa Küpüsoglu), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2000
- Tan, Nail, *Folklorumuzda Ölçülü Sözler*, Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları, Ankara 1985
- Tan, Nail, *Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler*, Halk Kültürü Yayınları, İstanbul 1997
- Yardımcı, Mehmet, *Türk Halk Bilimi ve Edebiyat Araştırmaları*, Ürün Yayınları, Ankara 1999.
- Yardımcı, Mehmet, "Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Sayılar" *Edebiyat Tarihi Çerçevesinde Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara 2008, s.83- 96.
- Yardımcı, Mehmet "Halk Bilimi", Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, 2009.

İSMAİL HAMİ DÂNIŞMEND'DE MEDENİYET TASAVVURU VE MİLLİYET PROBLEMİ

Hüseyin Subhi ERDEM*

Özet

Medeniyet tasavvuru ulusların yaşam tarzı ve dünyayı algılayışıyla yakından alakalıdır. Dünyaya yönelik algı, bir milletin, maddi- manevi zenginliği ve ürettiği kültürel, sanatsal değerlerle somutlaşır. Medeniyet tasavvurunun inşası ise çağımızda başka bir ilgi alanına girmektedir. Bir milletin tasavvurunu inşa etmek, o milletin zihinsel becerisini formatlamak ve yönlendirmek anlamın da gelir. 20 yüzyılda sosyal bilimlerin toplumların tasavvuruna etki etme stratejisine yönelik etkisi, günümüz dünyasının şekillenmesi ve problemlerinin rengini belirleyen önemli etken olmuştur. Bu çalışma 20 yüzyılda medeniyet tasavvurunun inşasına ve bu alanda yapılan işlere kısa bir aydınlık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Medeniyet, Tasavvur, İsmail Hami Dânişmend, Millet, Payen Türk Kültürü, Tarih bilinci.*

VISION OF CIVILIZATION AND PROBLEM OF NATIONALITY IN ISMAIL HAMİ DÂNIŞMEND

Abstract

Vision of civilization of a nation is closely related to lifestyle and perception of the world. Perception of the world of a nation is shaped by its material and spiritual wealth and cultural and artistic values of a nation. In our age, constructing the vision of civilization is in the scope of another field. Building vision of a nation means formatting and directing that nation's mental ability. In 20th century, the impact of the strategy that social sciences impact the vision of society has been an important factor for determining the shape of the contemporary world and the colour of the problems. This study briefly enlightens the construction of the vision of civilization and the related work done in the 20th century.

Keywords: *Civilisation, Vision, İsmail Hami Dânişmend, Nation, Payen Turkish Culture, Historical consciousness*

* Doç.Dr. Hüseyin Subhi Erdem, İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, hserdem46@yahoo.com